

**TELŠIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS
VISUOMENĖS SVEIKATOS BIURAS**

**TELŠIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS
VISUOMENĖS SVEIKATOS BIURO
STEBĖSENOS ATASKAITA 2017 M.**

Telšiai
2018 m.

TURINYS

IVADAS.....	3
1. BENDROJI DALIS.....	4
1.1. PAGRINDINIŲ STEBĖSENOS RODIKLIŲ SAVIVALDYBĖJE ANALIZĖ IR INTERPRETAVIMAS („ŠVIESOFORAS“).....	4
2. SPECIALIOJI DALIS.....	10
2.1. TELŠIŲ RAJONO GYVENTOJŲ MIRTINGUMAS IR SUSIŽALIJIMAI.....	10
2.1.1. MIRTINGUMAS DĖL SAVIŽUDYBIŲ TELŠIŲ R.	11
2.1.2. MIRTINGUMAS NUO PIKTYBINIŲ NAVIKŲ.....	13
2.1.3. SUSIŽALIJIMAI DĖL NUKRITIMŲ 65+ M. AMŽIAUS GRUPĖJE.....	15
REKOMENDACIJOS.....	18

IVADAS

Visuomenės sveikatos stebėseną – tikslingai organizuotą ir sistemingai atliekamą visuomenės sveikatos būklės, ją veikiančių sveikatos rizikos veiksnių rinkimą, kaupimą, apdorojimą, saugojimą, analizę ir vertinimą.

Visuomenės sveikatos stebėsenos Telsių rajono savivaldybėje tikslas – nuolat rinkti, analizuoti, interpretuoti visuomenės sveikatą atspindinčius rodiklius bei tinkamai informuoti savivaldybės politikus, kad savivaldybės teritorijoje valstybinės (valstybės perduotų savivaldybėms) bei savarankiškosios visuomenės sveikatos priežiūros funkcijos būtų įgyvendintos efektyviai.

Visuomenės sveikatos stebėseną savivaldybėse vykdoma remiantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. V-488 „Dėl Bendrųjų savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos nuostatų patvirtinimo“ (su vėlesniais pakeitimais). Pagrindinis visuomenės sveikatos stebėsenos savivaldybėje dokumentas – Lietuvos sveikatos 2014–2025 metų programa (toliau – LSP). LSP nustato nacionalinius sveikatinimo veiklos tikslus ir uždavinius, siektinus sveikatos lygio rodiklius, kurie būtini norint įgyvendinti Lietuvos pažangos strategiją „Lietuva 2030“. Programoje iškeltas 1 strateginis tikslas ir 4 tikslai bei jų uždaviniai. LSP iškeltų tikslų ir uždavinių įgyvendinimo savivaldybėse stebėsenai parengtas baigtinis pagrindinių rodiklių sąrašas (toliau – PRS). PRS sudaro 54 unifikuotus rodiklius, geriausiai apibūdinantis LSP siekinius.

1. BENDROJI DALIS

1.1. PAGRINDINIŲ STEBĖSENOS RODIKLIŲ SAVIVALDYBĖJE ANALIZĖ IR INTERPRETAVIMAS („ŠVIESOFORAS“)

Pagrindinio rodiklių sąrašo analizė ir interpretavimas („šviesoforo“ kūrimas) atliekamas palyginant praėjusių metų Telšių r. savivaldybės rodiklius su Lietuvos vidurkiu. Vadovaujantis „šviesoforo“ principu, visos 60 Lietuvos savivaldybių suskirstytos į 5 grupes (po 12 savivaldybių kiekvienoje grupėje):

- 12 savivaldybių, kuriose stebimas rodiklis atspindi geriausią situaciją, priskiriamos savivaldybių su geriausiais rodikliais grupei ir žymimos **žalia spalva**;
- 12 savivaldybių, kuriose stebimas rodiklis rodo prasčiausią situaciją, priskiriamos savivaldybių su prasčiausiais rodikliais grupei ir žymimos **raudona spalva**;
- likusių 36 savivaldybių rodiklio reikšmės žymimos **geltona spalva**. Šių savivaldybių rodikliai interpretuojami kaip atitinkantys Lietuvos vidurkį.

PRS analizės ir interpretavimo tikslas - įvertinti, kokia esama gyventojų sveikatos ir sveikatą lemiančių veiksnių situacija savivaldybėje, įvertinant Lietuvos sveikatos programos tikslų ir uždavinių įgyvendinimo kontekste, ir kokių intervencijų/priemonių reikia imtis, siekiant stiprinti savivaldybės gyventojų sveikatą ir mažinti sveikatos netolygumus. Telšių r. gyventojų visuomenės sveikatos stebėsenos ataskaitoje analizuojamų rodiklių duomenys ir jų interpretavimas pateikiami 1 lentelėje „*Telšių r. savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos rodiklių profilis*“.

Remiantis profilio rodikliais ir jų interpretavimo rezultatais („šviesoforas“ ir santykis) pasirinkome pagrindinio rodiklių sąrašo reikšmes, kurių rodiklis ar pokyčio kryptis prasčiausios palyginti su kitomis savivaldybės profilio reikšmėmis (raudonos spalvos pagrindinių rodiklių sąrašo reikšmės), sudarėme Telšių r. sav. probleminių visuomenės sveikatos sričių (temų) sąrašą. Šiose srityse atlikome atrinktų rodiklių detalesnę analizę ir vertinimą, parengėme pasiūlymus.

Pirmame lentelės stulpelyje pateikiamas PRS suskirstytas pagal Lietuvos sveikatos programoje numatomus įgyvendinti tikslus ir uždavinius. Antrajame stulpelyje pateikiama Telšių r. savivaldybės rodiklio reikšmė, trečiajame – atitinkamo rodiklio Lietuvos vidurkio reikšmė, ketvirtajame – mažiausia reikšmė tarp visų savivaldybių, penktajame – didžiausia reikšmė tarp visų savivaldybių, šeštajame – savivaldybės rodiklio interpretavimas (reikšmės savivaldybėje santykis su Lietuvos vidurkio reikšme ir savivaldybės vietos tarpe visų savivaldybių pavaizdavimas pagal „šviesoforo“ principą).

1 lentelė. Telšių r. savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos rodiklių profilis

RODIKLIS	Telšių r. savivaldybės rodiklis	Lietuvos rodiklis	Mažiausia rodiklio reikšmė	Didžiausia rodiklio reikšmė	Santykis: savivaldybė / Lietuva
1	2	3	4	5	6
<i>Strateginis tikslas - pasiekti, kad 2025 metais šalies gyventojai būtų sveikesni ir gyventų ilgiau, pagerėtų gyventojų sveikata ir sumažėtų sveikatos netolygumai</i>					
Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė	74,9	75,7	70,7	77,8	0,99
Išvengiamas mirtingumas	27,2	31,3	23,1	39,3	0,9
<i>1 tikslas. Sukurti saugesnę socialinę aplinką, mažinti sveikatos netolygumus ir socialinę atskirtį</i>					
1.1. Sumažinti skurdo lygį ir nedarbą					
Standartizuotas mirtingumas dėl savižudybių (X60-X84) 100 000 gyv.	48,6	25,9	10,7	64,0	1,6
Bandymų žudytis skaičius (X60-X64, X66-X84) 100 000 gyventojų	31,0	44,4	7,6	100,0	0,7
Mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, skaičius 1 000 gyventojų	111,1	76,3	42,6	150,6	1,5
Socialinės rizikos šeimų skaičius 1 000 gyventojų	3,8	3,5	1,3	8,2	1,1
Ilgalaikio nedarbo lygis	2,1	2,1	0,3	5,3	1,0
Gyventojų skaičiaus pokytis 1 000 gyventojų	-23,4	-13,8	-29,8	1,8	1,7
1.2. Sumažinti socialinę ekonominę gyventojų diferenciaciją šalies ir bendruomenių lygmeniu					
Mirtingumo dėl išorinių priežasčių/ standartizuotas mirtingumo dėl išorinių priežasčių rodiklis (V01–Y98) 100 000 gyventojų	107,5	97,8	53,7	166,0	1,0
Mokinių, gaunančių nemokamą maitinimą mokyklose, skaičius 1 000 gyventojų	190,9	159,1	69,0	360,9	1,2

Socialinės pašalpos gavėjų skaičius 1 000 gyventojų	27,3	26,4	7,6	98,8	1,0
Sergamumas tuberkulioze (A15-A19) 100 000 gyventojų	39,5	39,5	14,9	86,0	1,0
Sergamumas (nauji atvejai ir recidyvai) tuberkulioze (A15-A19) 100 000 gyventojų	44,8	44,8	21,8	104,2	1,0
2 tikslas. sukurti sveikatai palankią fizinę darbo ir gyvenamąją aplinką					
2.1. Kurti saugias darbo ir sveikas buitines sąlygas, didinti prekių ir paslaugų vartotojų saugumą					
Asmenų, žuvusių ar sunkiai sužalotų dėl nelaimingų atsitikimų darbe, skaičius 10 000 darbingo amžiaus gyventojų	1,2	1,1	0,0	2,4	1,1
Susižalojimo dėl nukritimo atvejų skaičius (W00-W19) 65+ m. amžiaus grupėje 10 000 gyventojų	174,0	145,0	70,7	190,0	1,2
Darbingo amžiaus asmenų, pirmą kartą pripažintų neįgaliais, skaičius 10 000 gyventojų	75,0	68,3	42,5	120,1	1,1
Sergamumas žarnyno infekcinėmis ligomis (A00-A09) 10 000 gyventojų	21,9	70,7	16,6	108,7	0,3
2.2. Kurti palankias sąlygas saugiai leisti laisvalaikį					
Standartizuotas mirtingumo dėl atsitiktinio paskendimo rodiklis (W65-W74) 100 000 gyventojų	0,0	4,9	0,0	25,5	0,0
Standartizuotas mirtingumo dėl nukritimo rodiklis (W00-W19) 100 000 gyventojų	11,7	14,7	0,0	32,9	0,8
2.3. Mažinti avaringumą ir traumų kelių eismo įvykiuose skaičių					
Standartizuotas mirtingumo dėl transporto įvykių rodiklis (V00-V99) 100 000 gyventojų	6,9	8,7	0,0	34,5	0,8
Pėsčiųjų mirtingumas dėl transporto įvykių (V00-V09) 100 000 gyventojų	2,5	3,2	0,0	12,1	0,8
Transporto įvykiuose patirtų traumų (V00-V99) skaičius 100 000 gyventojų	67,9	61,8	22,9	133,0	1,1
2.4. Mažinti oro, vandens ir dirvožemio užterštumą, triukšmą					
Į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių išmestų teršalų kiekis, tenkantis 1 kvadratiniam kilometrui	431,0	1079,0	56	40888	0,4
Viešai tiekiamo geriamojo vandens prieinamumas vartotojams (proc.)	<i>Nėra duomenų</i>	<i>Nėra duomenų</i>	<i>Nėra duomenų</i>	<i>Nėra duomenų</i>	<i>Nėra duomenų</i>
Nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumas vartotojams (proc.)	<i>Nėra duomenų</i>	<i>Nėra duomenų</i>	<i>Nėra duomenų</i>	<i>Nėra duomenų</i>	<i>Nėra duomenų</i>
3 tikslas. Formuoti sveiką gyvenimą ir jos kultūrą					

3.1. Sumažinti alkoholinių gėrimų, tabako vartojimą, neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą ir prieinamumą					
Standartizuotas mirtingumo dėl priežasčių, susijusių su narkotikų vartojimu, rodiklis 100 000 gyventojų	0,0	4,0	0,0	13,2	0,0
Standartizuotas mirtingumo dėl priežasčių, susijusių su alkoholio vartojimu, rodiklis 100 000 gyventojų	10,6	20,2	3,3	52,5	0,6
Nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (nusikaltimai)	12,1	53,6	0,0	28,5	0,2
Gyventojų skaičius, tenkantis vienai licencijai verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais	168,0	186,9	113,2	376,9	0,9
Gyventojų skaičius, tenkantis vienai licencijai verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais	164,7	164,7	109,4	325,3	1,0
3.2. Skatinti sveikos mitybos įpročius					
Kūdikių, išimtinai žindytų iki 6 mėn. amžiaus, dalis (proc.)	17,1	34,3	10,6	56,2	0,5
4 tikslas. Užtikrinti kokybišką ir efektyvią sveikatos priežiūrą, orientuotą į gyventojų poreikius					
4.1. Užtikrinti sveikatos sistemos tvarumą ir kokybę, plėtojant sveikatos technologijas, kurių efektyvumas pagrįstas mokslo įrodymais					
Išvengiamų hospitalizacijų skaičius 1 000 gyventojų	36,4	33,1	20,9	56,7	1,1
Išvengiamų hospitalizacijų dėl diabeto ir jo komplikacijų skaičius 1 000 gyventojų	5,8	6,5	4,2	9,5	0,9
4.2. Plėtoti sveikatos infrastruktūrą ir gerinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, saugą, prieinamumą ir į pacientą orientuotą sveikatos priežiūrą					
Slaugytojų, tenkančių vienam gydytojui, skaičius	3,0	2,0	1,4	39	1,5
Šeimos medicinos paslaugas teikiančių gydytojų skaičius 10 000 gyventojų	6,9	7,7	2,3	13,3	0,9
Apsilankymų pas gydytojus skaičius, tenkantis vienam gyventojui	8,1	9,1	6,8	11,6	0,9
Savivaldybei pavaldžių stacionarines asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikiančių asmens sveikatos priežiūros įstaigų pacientų pasitenkinimo lygis	2,3	3,9	0,0	14,8	0,6
Sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze 100 000 gyventojų	2,3	4,1	0,0	19,7	0,57
Sergamumas (visos TB atvejų registracijos kategorijos) daugeliui vaistų atsparia tuberkulioze (A15-A19) 100 000 gyventojų	14,8	8,8	2,6	20,9	1,7
Sergamumas ŽIV ir lytiškai plintančiomis ligomis (B20-B24, A50-A64) 10 000 gyventojų	0,6	3,1	0,0	8,0	0,2

4.3. Pagerinti motinos ir vaiko sveikatą					
Kūdikių (vaikų iki 1 m. amžiaus) mirtingumas 1 000 gyvų gimusių kūdikių	0,0	3,0	0,0	9,9	0,0
2 metų amžiaus vaikų MMR1 (tymų, epideminio parotito, raudonukės vakcina, 1 dozė) skiepavimo apimtys	87,6	93,5	86,6	99,4	0,9
1 metų amžiaus vaikų DTP3 (difterijos, stabligės, kokliušo), poliomielite ir B tipo Haemophilus influenzae infekcijos vakcinoms (3 dozės) skiepavimo apimtys	93,7	93,7	87,0	99,3	1,0
Tikslinės populiacijos dalis (proc.), dalyvavusi vaikų krūminių dantų dengimo silantinėmis medžiagomis programoje	8,2	16,4	2,2	44,4	0,5
Vaikų, neturinčių ėduonies pažeistų, plombuotų ir išrautų dantų, dalis (proc.)	18,0	18,0	6,0	26,9	1,0
Paauglių (15–17 m.) gimdymų skaičius 1 000 gyventojų	2,7	5,4	0,0	18,8	0,5
4.4. Stiprinti lėtinių neinfekcinių ligų prevenciją ir kontrolę					
Standartizuotas mirtingumo nuo kraujotakos sistemos ligų rodiklis (I00-I99) 100 000 gyventojų	850,6	773,3	626,7	1063,6	1,1
Mirtingumo nuo piktybinių navikų / standartizuotas mirtingumas nuo piktybinių navikų rodiklis (C00-C96) 100 000 gyventojų	329,6	274,7	201,6	351,8	1,2
Standartizuotas mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklis (I60-I69) 100 000 gyventojų	128,8	183,9	107,7	447,4	0,8
Sergamumas II tipo cukriniu diabetu (E11) 10 000 gyventojų	43,6	62,3	28,1	103,0	0,7
Tikslinės populiacijos dalis (proc.), dalyvavusi atrankinės mamografinės patikros dėl krūties vėžio finansavimo programoje	53,4	48,6	17,9	65,1	1,1
Tikslinės populiacijos dalis (proc.), dalyvavusi gimdos kaklelio piktybinių navikų prevencinių priemonių, apmokamų iš Privalomojo sveikatos draudimo biudžeto lėšų, finansavimo programoje	52,8	52,8	35,7	69,3	1,0
Tikslinės populiacijos dalis (proc.), dalyvavusi storosios žarnos vėžio ankstyvosios diagnostikos finansavimo programoje	46,9	52,2	21,9	66,1	0,9
Tikslinės populiacijos dalis (proc.), dalyvavusi asmenų, priskirtinų širdies ir kraujagyslių ligų didelės rizikos grupei, atrankos ir prevencijos priemonių finansavimo programoje	40,8	40,8	21,7	57,6	1,0

Lietuvoje daugiau nei dešimtmetį trunkantys socialiniai ekonominiai pokyčiai turi įtakos demografiniams procesams, kurie nesustabdomai keičiasi nepalankia linkme. Telšių rajone vis dar gyventojų skaičius mažėja, 2017 m. pradžioje Telšių r. gyveno 41 925 gyventojai, tai 1134 gyventojais mažiau nei 2016 m. Moterys sudarė 53,6 proc. visų rajono gyventojų, vyrai – 46,4 proc. visų rajono gyventojų. 2017 m. pradžioje 1000-čiai Telšių r. vyrų teko 1155 moterys. Miesto gyventojai sudarė 56,6 proc. visų rajono gyventojų, kaimo – 43,4 proc. visų rajono gyventojų. Analizuojant 2017 m. duomenis, galima konstatuoti, jog 2017 m. pradžioje Telšių r. didžiausią gyventojų dalį sudarė 55-59 m., 20-24 m. ir 50-54 m. asmenys.

Iš 1 lentelėje „Telšių r. savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos rodiklių profilis“ pateiktų PRS rodiklių reikšmių Telšių r. savivaldybėje palyginimo su atitinkamais Lietuvos savivaldybių rodikliais matyti, kad šie Telšių r. rodikliai atspindi geriausią situaciją Lietuvoje lyginat su kitomis savivaldybėmis (patenka į žaliąją „šviesoforo zoną“):

- Išvengiamas mirtingumas;
- Sergamumas žarnyno infekcinėmis ligomis (A00-A08) 10 000 gyventojų;
- Standartizuotas mirtingumas dėl atsitiktinio paskendimo rodiklis (W65-W74) 100 000 gyventojų;
- Standartizuotas mirtingumo dėl priežasčių, susijusių su narkotikų vartojimu, rodiklis 100 000 gyventojų;
- Standartizuotas mirtingumo dėl priežasčių, susijusių su alkoholio vartojimu, rodiklis 100 000 gyventojų;
- Nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (nusikaltimai);
- Sergamumas ŽIV ir lytiškai plintančiomis ligomis (B20 B24, A50-A64) 10 000 gyventojų;
- Kūdikių (vaikų iki 1 m. amžiaus) mirtingumas 1 000 gyvų gimusių kūdikių;
- Paauglių (15-17 m.) gimdymų skaičius 100 000 gyventojų;
- Standartizuotas mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklis (I60 I69) 100 000 gyventojų.

Šios Telšių r. rodiklių reikšmės patenka į prasčiausių Lietuvos savivaldybių grupę (raudonoji zona):

- Standartizuotas mirtingumas dėl savižudybių (X60-X84) 100 000 gyv.;
- Mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, skaičius 1 000 gyventojų;
- Gyventojų skaičiaus pokytis 1 000 gyventojų;
- Susižalojimo dėl nukritimo atvejų skaičius (W00-W19) 65+ m. amžiaus grupėje 10 000 gyventojų;
- Kūdikių, išimtinai žindytų iki 6 mėn. amžiaus, dalis (proc.);

- Sergamumas (visos TB atvejų registracijos kategorijos) daugeliui vaistų atsparia tuberkulioze (A15-A19) 100 000 gyventojų;
- 2 metų amžiaus vaikų MMR1 (tymų, epideminio parotito, raudonukės vakcina, 1 dozė) skiepavimo apimtys;
- 1 metų amžiaus vaikų DTP3 (difterijos, stabligės, kokliušo vakcina, 3 dozės) skiepavimo apimtys;
- Tikslinės populiacijos dalis (proc.), dalyvavusi vaikų krūminių dantų dengimo silantinėmis medžiagomis programoje;
- Standartizuotas mirtingumas nuo piktybinių navikų rodiklis (C00-C97) 1000 000 gyventojų. Kiti rodikliai patenka į geltonąją zoną ir yra interpretuojami kaip atitinkantys Lietuvos vidurkį.

Detaliai analizei, kaip prioritetinės sveikatos problemos, pasirinkti šie rodikliai:

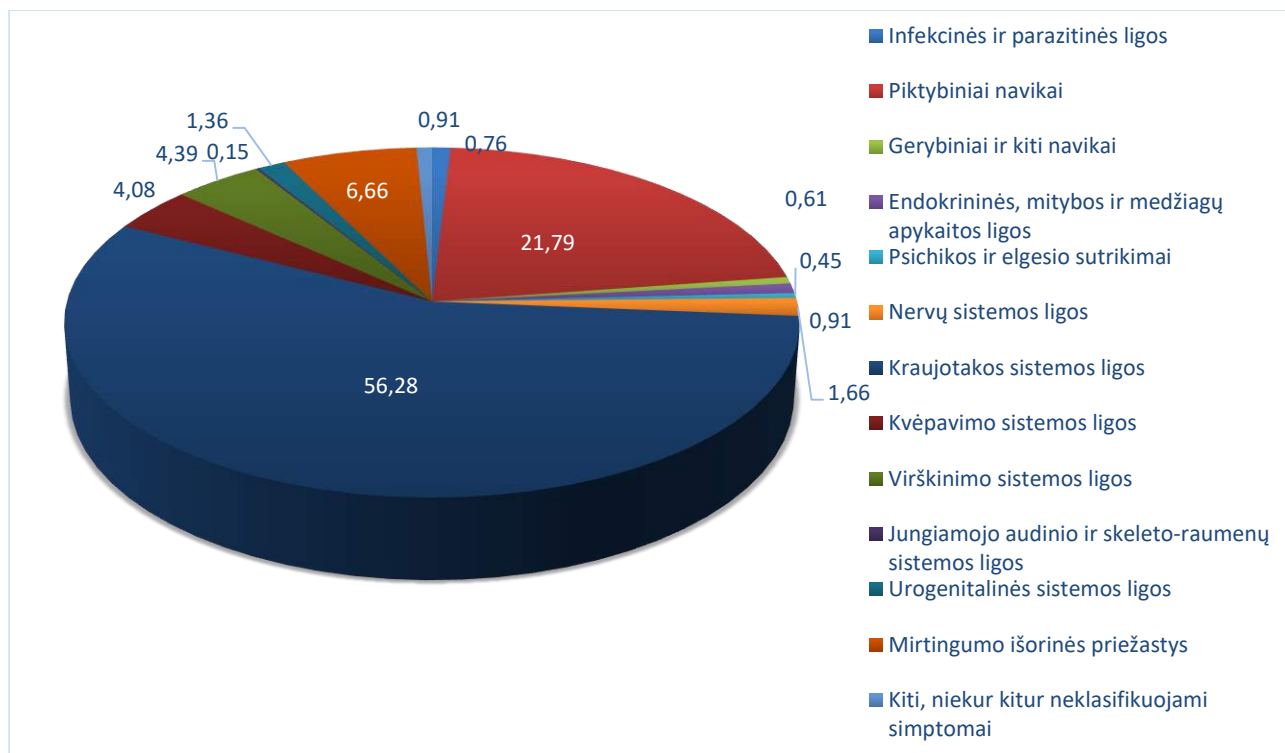
- Standartizuotas mirtingumas dėl savižudybių (X60-X84) 100 000 gyv.;
- Susižalojimo dėl nukritimo atvejų skaičius (W00-W19) 65+ m. amžiaus grupėje 10 000 gyventojų;
- Sergamumas (visos TB atvejų registracijos kategorijos) daugeliui vaistų atsparia tuberkulioze (A15-A19) 100 000 gyventojų;
- Standartizuotas mirtingumas nuo piktybinių navikų rodiklis (C00-C97) 1000 000 gyventojų.

2. SPECIALIOJI DALIS

2.1. TELŠIŲ RAJONO GYVENTOJŲ MIRTINGUMAS IR SUSIŽALIJIMAI

Mirties priežastis – tai yra bet kuri būklė, sukėlus ar nulėmusi mirtį, o *mirties priežasčių struktūra* parodo kokią dalį (proc.) tarp visų mirties priežasčių sudaro tam tikros priežastys.

Kraujotakos sistemos ligos, piktybiniai navikai ir išorinės mirties priežastys – pagrindinės Telšių r. gyventojų mirtingumo priežastys. 1 pav. pavaizduota mirties priežasčių struktūra Telšių r. 2017 m.

1 pav. Mirties priežasčių struktūra Telšių r. 2017 m. (proc.)

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

2.1.1. MIRTINGUMAS DĖL SAVIŽUDYBIŲ TELŠIŲ R.

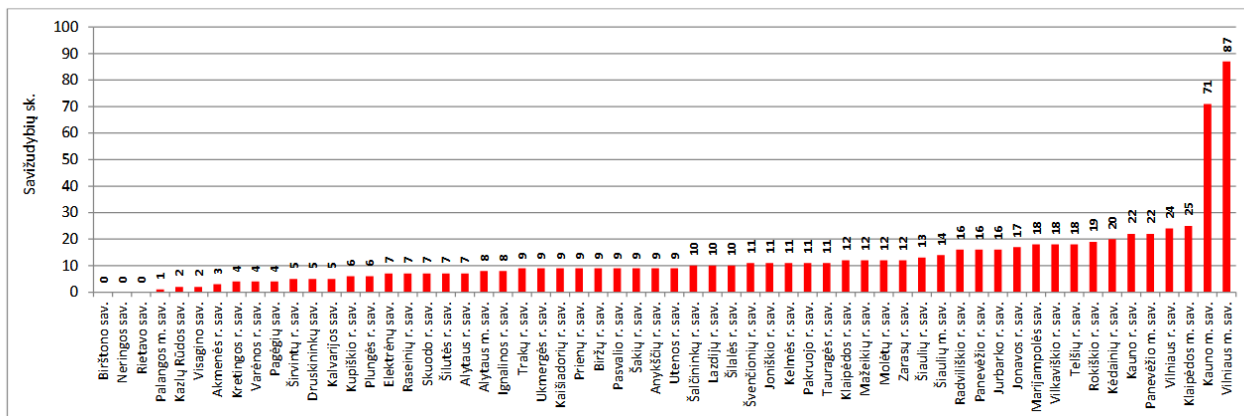
Savižudybė ilgalaikis procesas, nulemtas dvasinių, psichologinių, socialinių, psichopatologinių veiksnių. Tai valingas, paties žmogaus atliktas gyvybei grėsmingas veiksmas, sukeltantis mirtį.

Savižudybių skaičius - vienas iš svarbiausių rodiklių, rodančių visuomenės psichikos sveikatos būklę. Lietuva yra viena pirmųjų pasaulyje pagal savižudybių skaičių.

Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) priėmė psichikos sveikatos veiksmų planą 2013 – 2020 m. Savižudybių prevencija yra neatskiriama šio plano dalis. Valstybės narės įsipareigojo siekti bendro tikslo ir iki 2020 m. sumažinti savižudybių skaičių šalyse 10 proc. Lietuvos sveikatos 2014 –2025 m. strategija siekiama iki 2020 m. standartizuotą mirtingumo dėl savižudybių rodiklį sumažinti iki 19,5 atvejo 100 tūkst. gyventojų, 2025 m. – iki 12.

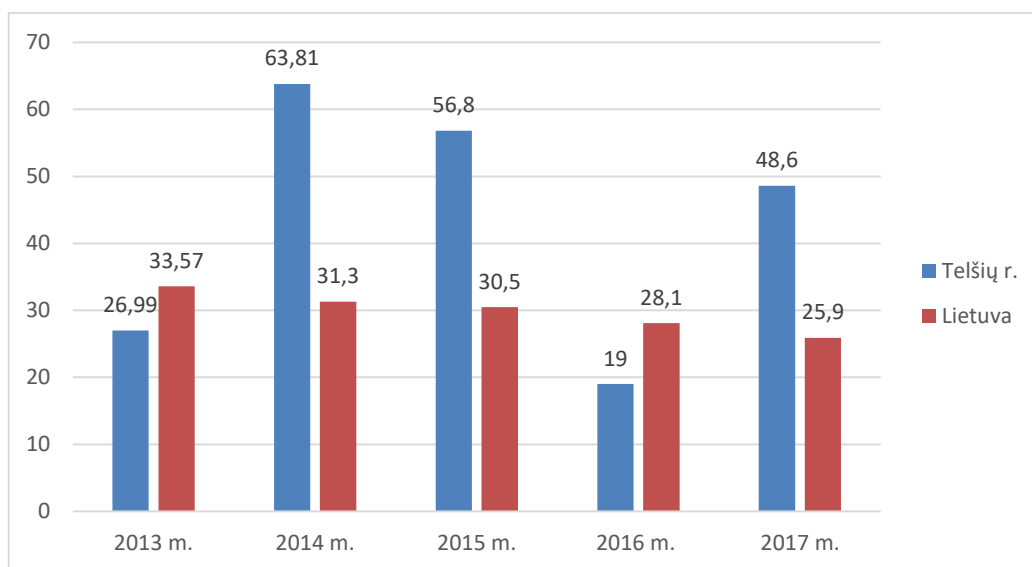
2017 m. Lietuvoje nusižudė 748 asmenys (26,5/100 000 gyv.*). Vertinant savivaldybių gyventojų savižudybių rodiklius, reikėtų atsižvelgti į savivaldybėje gyvenančių gyventojų skaičių, kadangi daugiausiai dėl savižudybių miršta didžiųjų Lietuvos miestų savivaldybių, tačiau šių savivaldybių rodiklių reikšmės yra geresnės, lyginant su Lietuvos vidurkiu. Tuo tarpu mažesnėse savivaldybėse rodiklis yra raudonoje – blogoje – pozicijoje, kadangi šios savivaldybės yra labai „jautrios“ kiekvienam savižudybės atvejui dėl mažesnio gyventojų skaičiaus. 2017 m. Lietuvoje nebuvo nei vienos savižudybės tik Birštono, Neringos ir Rietavo sav., todėl ši problema jau ne vienerius metus yra aktuali ir opi beveik visoms savivaldybėms.

2017 m. Telšių rajono savivaldybėje nusižudė 18 asmenų: 14 savižudybių buvo registruota vyrų tarpe, moterų – 4. 2017 m. absoliutus savižudybių skaičius Telšių rajono savivaldybėje Lietuvos kontekste pateikiamas 2 pav.

2 pav. Absoliutus savižudybių skaičius 2017 m.
Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

Analizuojant mirtingumą dėl savižudybių, matome, jog Telšių r. savižudybių skaičius ypač išaugo 2014 m. Nors 2015 m. rodikliai šiek tiek sumažėjo, bet išliko aukštesni už Lietuvos savižudybių mirtingumo rodiklius. 2016 m. savižudybių skaičius sumažėjo daugiau nei dvigubai, bet 2017 m. vėl šoktelėjo į viršų ir viršijo Lietuvos vidurkį 1,6 karto (4 pav.).

4 pav. Standartizuotas mirtingumas dėl savižudybių Telšių r., Lietuvoje (X60-X84) 100 000 gyv.
Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

Nusižudžiusių asmenų amžius įvairus, tačiau daugiausia žmonių nusižudė 30 - 34 m. ir 60 - 64 m. amžiaus grupėje (2 lent.).

	25-29 m.	30-34 m.	35-39 m.	45-49 m.	50-54 m.	55-59 m.	60-64 m.	65-69 m.	75-79 m.
Tyčinis susižalojimas pasikariant, pasismaugiant ir uždūstant	2	5	1	1	2	2	3	1	1

2 lentelė. Telšių r. savivaldybės savižudybių sandara pagal amžiaus grupes 2017 m.

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

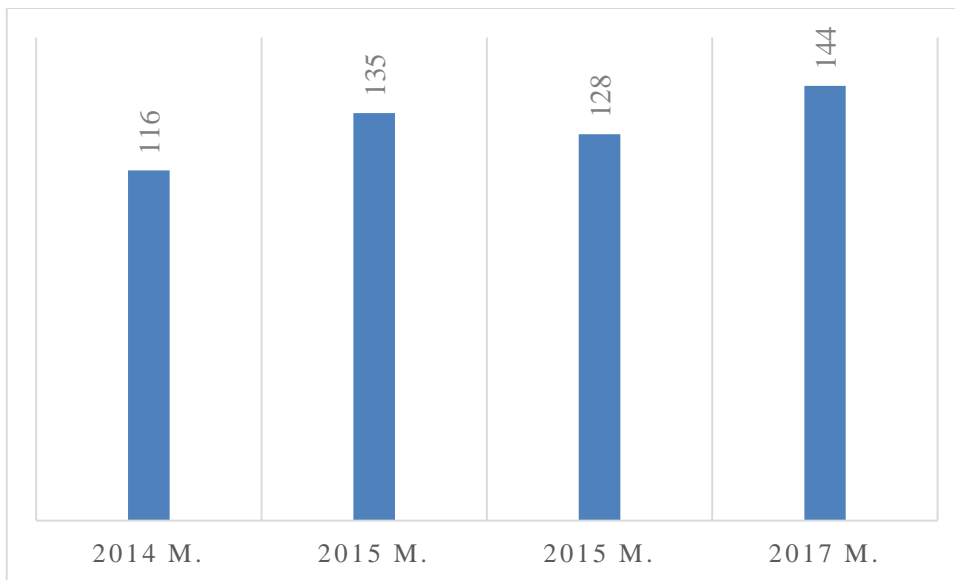
Lietuvoje 2017 m. buvo užregistruoti 1256 bandymai nusižudyti (44,4 bandymai žudytis 100 000 gyv.). Didžiausiais rodikliais išsiskyrė Rokiškio r., Elektrėnų, Trakų r., Šalčininkų r. savivaldybės, kuriose 100 000 gyv. teko nuo 79 iki 100 bandymų žudytis. Tačiau įdomu tai, kad 1256 bandymuose žudytis dalyvavo 1171 asmuo. Tai reiškia, kad 85 Lietuvos žmonės žudėsi ne vieną kartą. Daugiausiai ne po vieną kartą bandžiusiųjų išeiti iš gyvenimo 2017 m. buvo Vilniaus m. savivaldybėje – 24 asmenys.

2.1.2. MIRTINGUMAS NUO PIKTYBINIŲ NAVIKŲ

2017 m. nuo piktybinių navikų Lietuvoje mirė 7 996 gyventojai (282,7 atvejai 100 000 gyv.). Žemėlapyje matyti, kad didžiausias standartizuoto mirtingumo rodiklis nuo piktybių navikų buvo mažojoje Pakruojo r. sav. Vertinant tik didžiąsias savivaldybes (nuo 20 000 gyv.), didžiausias mirtingumas nuo piktybinių navikų buvo tarp Alytaus r. savivaldybės gyventojų – 406,5/100 000 gyv. Mažiausiais rodikliais labiausiai išsiskyrė Klaipėdos r. (175,1/100 000 gyv.) bei Vilniaus m. savivaldybių gyventojai (214,1/100 000 gyv.).

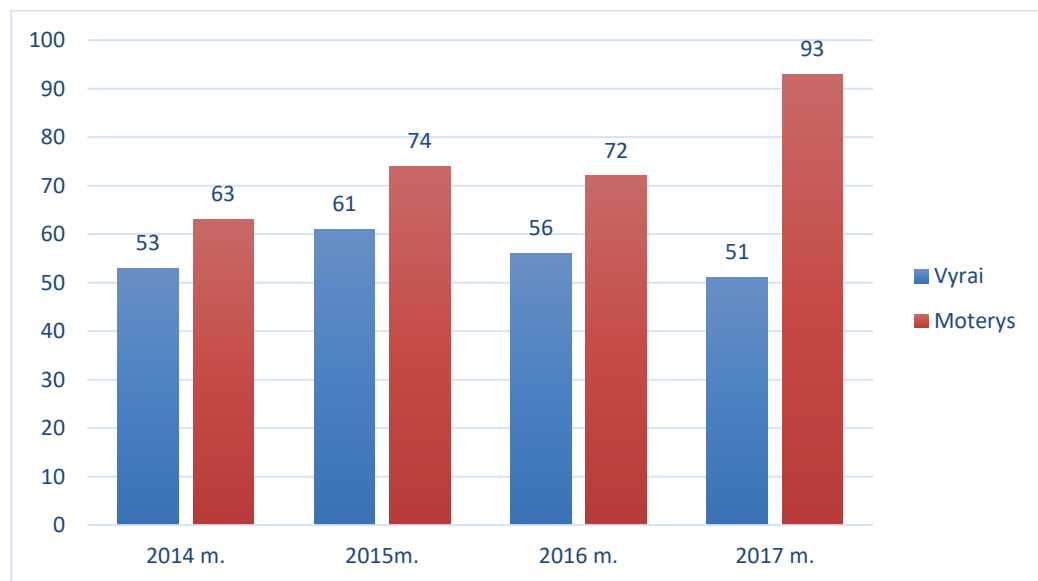
Telšių rajono savivaldybėje didelio mirtingumo dėl piktybinių navikų rodiklio analizė yra būtina įgyvendinant LSP tikslo „Užtikrinti kokybišką ir efektyvią sveikatos priežiūrą, orientuotą į gyventojų poreikius“ uždavinį „Stiprinti lėtinių neinfekcinių ligų prevenciją ir kontrolę“ bei ieškant šios problemos priežasčių ir jos sprendimo būdų.

Remiantis Higienos instituto Sveikatos informacijos centro duomenimis, Telšių rajono savivaldybėje 2017 m. mirusiųjų nuo piktybinių navikų buvo 326,04 atv./100 000 gyv., t. y. 2,34 proc. daugiau nei 2016 m. (5 pav.).

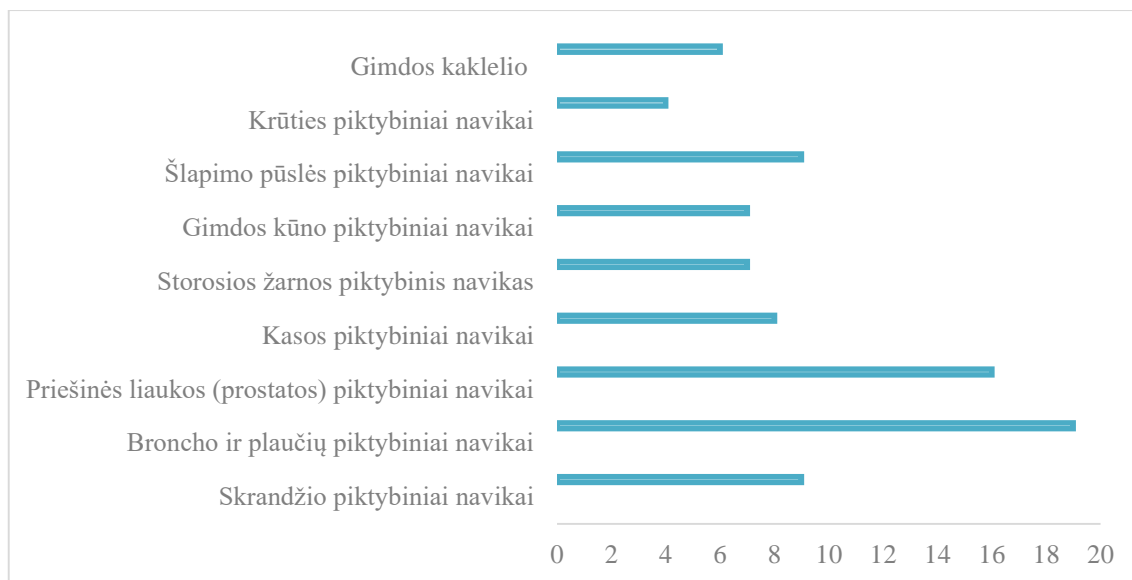
5 pav. Mirusiųjų nuo piktybinių navikų sk. 100 000 gyv. Telšių r. sav. 2014 – 2017 m.
Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

Lyginant vyrų ir moterų mirtingumą nuo piktybinių navikų Telšių rajono savivaldybėje pastebimas didesnis vyrų mirtingumas nuo piktybinių navikų (6 pav.).

6 pav. Vyrų ir moterų mirtingumas nuo piktybinių navikų 100 000 gyv. Telšių r. sav. 2014 – 2017 m.
Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

Analizuojant mirtingumą nuo piktybinių navikų pagal piktybinių navikų lokalizaciją ir remiantis Higienos instituto Sveikatos informacijos centro pateiktais duomenimis, didžiausias mirusiųjų skaičius Telšių rajono savivaldybėje 2017 m. buvo bronchų ir plaučių, priešinės liaukos (prostatos), skrandžio, šlapimo pūslės piktybinių navikų (7 pav.).

7 pav. Mirtingumas nuo piktybinių navikų pagal piktybinių navikų lokalizaciją Telšių r. sav. 2017 m.

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

2017 m. iš viso mirusiųjų moterų nuo piktybinių navikų Telšių rajono savivaldybėje buvo užregistruoti 51 atvejis, vyrų – 93.

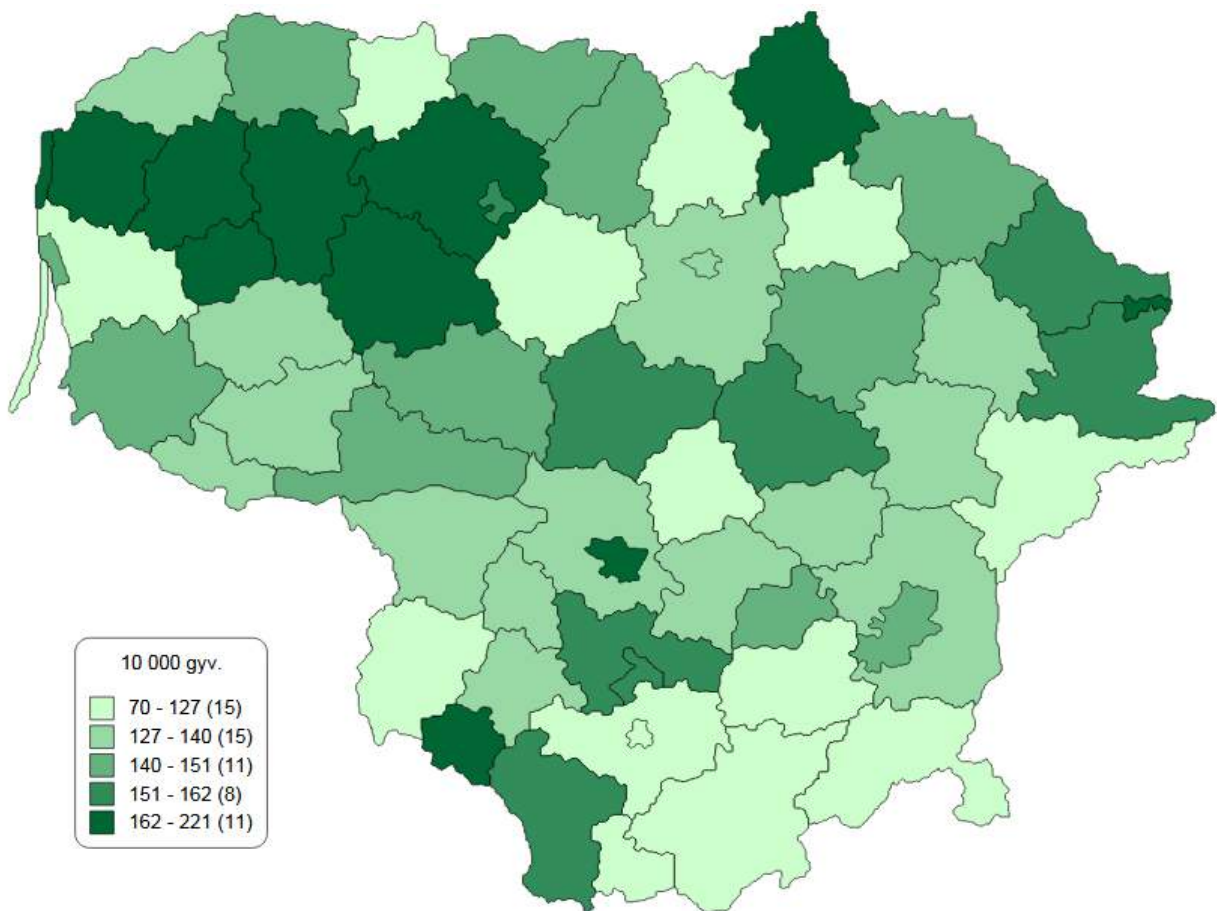
2.1.3. SUSIŽALOJIMAI DĖL NUKRITIMO

Aukšto sužalojimų dėl nukritimo 65+ m. amžiaus grupėje rodiklio analizė savivaldybėje yra būtina įgyvendinant Lietuvos sveikatos programos tikslo „Sukurti sveikatai palankią fizinę darbo ir gyvenamąją aplinką“ uždavinį „Kurti palankias darbo ir buitines sąlygas, didinti prekių ir paslaugų vartotojų saugumą“ bei ieškant šios problemos priežasčių ir sprendimo būdų.

Lietuvoje iš 10 000 vyresnio amžiaus (65+ m. amžiaus) žmonių 145 gydėsi stacionare dėl susižalojimo nukritus. Didžiausi susižalojimai dėl nukritimų atvejų skaičius 65+ m. amžiaus grupėje rodikliai buvo Biržų r. savivaldybėje (190,0) ir Šiaulių r. savivaldybėje (179,6), o mažiausi Alytaus r. savivaldybėje (70,7) ir Trakų r. savivaldybėje (97,2).

Vertinant rodiklius savivaldybėse, reiktų atkreipti dėmesį, kad šiam rodikliui įtakos galėjo turėti gydymo įstaigų prieinamumas, dėl to dalis vyresnių gyventojų galėjo ir nesikreipti į gydymo įstaigą.

Analizuojant Telšių r. savivaldybės visuomenės sveikatos ir su sveikata susijusių rodiklių profilį stebima aukšto susižalojimo dėl nukritimo problema. Susižalojimo dėl nukritimo atvejų skaičius 65+ m. amžiaus grupėje 10 000 gyv. Lietuvoje – 145,0, Telšių r. – 174,0 ir tai išlieka vienas didesnių rodiklių Lietuvoje (8 pav.).

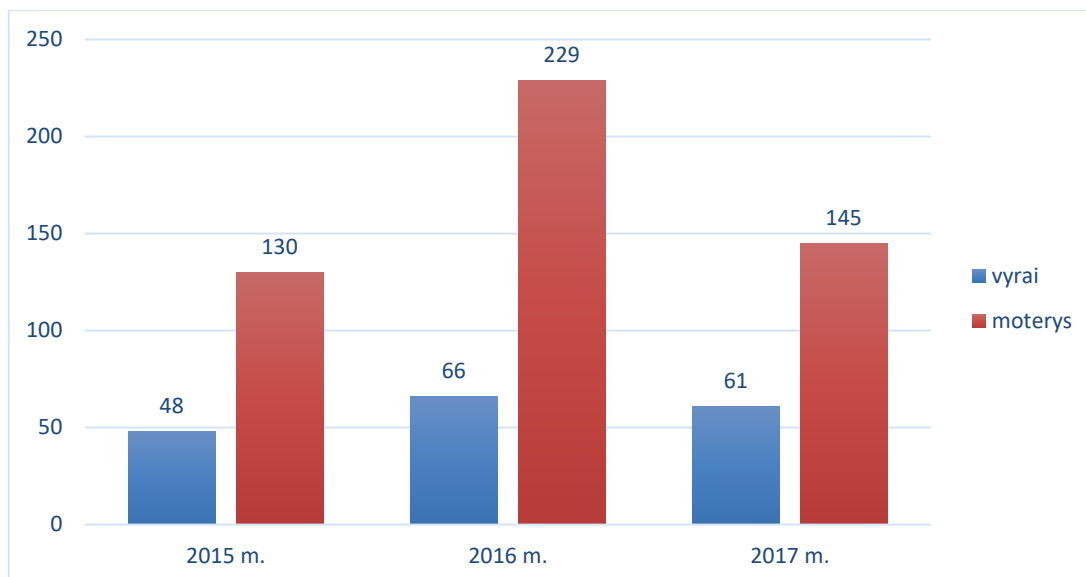

8 pav. Susižalojimai dėl nukritimų (W00-W19) 65+ m. amžiaus grupėje 10 000 gyv.

Saltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

Analizuojant patirtas traumas, pagal sužalotą kūno dalį, dažniausiai griūnant patiriami klubų ir kojų susižalojimai, pečių lanko ir rankos sužalojimai, pilvo, juosmens, stuburo juosmeninės dalies ir dubens sužalojimai, kaklo ir krūtinės ląstos sužalojimai ir galvos sužalojimai.

Lyginant duomenis pagal lytį, tiek Telšių rajone, tiek Lietuvoje 2017 m. sužalojimus dėl nukritimo 65+ m. amžiaus grupėje dažniau patyrė moterys nei vyrai. Telšių rajone 2015 – 2016 m. laikotarpiu tiek moterų, tiek vyrų sužalojimų dėl nukritimų skaičius kasmet augo. Tuo tarpu 2017 m. moterų sužalojimų skaičius sumažėjo (9 pav.).

9 pav. Vyrų ir moterų sužalojimų dėl nukritimo 65+ m. amžiaus grupėje skaičius Telšių rajone
 Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

REKOMENDACIJOS

- Siekiant geresnės Telšių r. gyventojų sveikatos būklės, būtina plėtoti sveikatinimo veiklas visose amžiaus grupėse. Ne mažiau svarbus ir tarpsektorinis bendradarbiavimas.
- Skleisti visuomenėje gerosios sveikatinimo veiklos praktikos ir pasiekimų pavyzdžius (tiek Lietuvos, tiek ir kitų šalių).
- Siekiant mažinti mirtingumą dėl savižudybių:
 - Didinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą, ypač – su psichikos, asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros specialistais, švietimo įstaigų, seniūnijų, Telšių rajono savivaldybės Vaikų teisių skyriaus, socialinių įstaigų darbuotojais, Telšių apskrities vyriausiojo policijos komisariato pareigūnais, ugniagesiais gelbėtojais - kurie yra arčiausiai probleminių židinių ir turi galimybę greičiausiai reaguoti.
 - Šviesti visuomenę, kaip atpažinti pirmuosius nerimo, depresijos, priklausomybių, smurto ar patiriamų patyčių požymius, kokią pagalbą suteikti ir kur nukreipti.
- Siekiant mažinti Telšių rajono savivaldybės gyventojų mirtingumą nuo piktybinių navikų, rekomenduojama:
 - Asmens sveikatos, visuomenės sveikatos priežiūros įstaigoms raginti gyventojus reguliariai lankytis pas šeimos gydytoją ir profilaktiškai tikrintis savo sveikatą.
 - Asmens sveikatos, visuomenės sveikatos priežiūros įstaigoms nuolat konsultuoti gyventojus, turinčius sveikatos rizikos veiksnių (mažas fizinis aktyvumas, tabako ir alkoholio gaminių vartojimas, nutukimas), dėl galimybių ir būdų šiems veiksniams mažinti.
- Siekiant užtikrinti problemos sprendimą rekomenduojame:
 - Organizuoti mokymus, skleisti informaciją pagyvenusiems asmenims bei jų artimiesiems griuvimų (nukritimų) prevencijos temomis, vykdyti įvairias fizinio aktyvumo priemones, didinti vyresnių gyventojų informuotumą apie sveiką gyvenseną, šaltuoju metu laiku užtikrinti kokybišką ir nuolatinę šaligatvių, laiptų ir kitų paviršių priežiūrą.
 - Suteikti daugiau galimybių gyventojams stiprinti savo sveikatos raštingumą (dalyvauti seminaruose, konsultuotis su sveikatos priežiūros specialistais sveikatos stiprinimo ir gerinimo klausimais).
 - Skatinti gyventojus aktyviau dalyvauti Visuomenės sveikatos biuro, švietimo ir sporto įstaigų organizuojamuose sveikatinimo veiklos renginiuose (akcijose, paskaitose, užsiėmimuose).
- Inicijuoti naujų, inovatyvių sveikatinimo priemonių įgyvendinimą.

Parengė Telšių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuro visuomenės sveikatos stebėsenos specialistė Sandra Valančienė

Telšių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuras
Turgaus a. 7, LT-87125, Telšiai
Tel. 8444-60155
www.telsiurvsb.lt

Priedas prie ataskaitos apie įgyvendinimą projektą

Telšių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuras įgyvendina projektą: „Sveikatos netolygumų mažinimas Telšių rajone, vykdant traumų ir nelaimingų atsitikimų profilaktiką“, pagal 08.4.2-ESFA-R-630 Sveikos gyvensenos skatinimas regioniniu lygiu priemonę. Projekto įgyvendinimo laikotarpis 2018-08-01 iki 2021-08-01.

Projekto tikslas - *mažinti traumų ir nelaimingų atsitikimų, neįgalumo ir mirtingumo nuo išorinių priežasčių skaičių, didinant tikslinių grupių asmenų sveikatos raštingumo lygį, formuojant pozityvius jų sveikatos elgsenos pokyčius, gerinant paslaugų prieinamumą.*

Projekto įgyvendinimo laikotarpį bus praversti 8 psichologiniai praktiniai 16 val. mokymai ir 11 psichologinių 4 val. mokymų savižudybių prevencijai visiems bendruomenės nariams. Viso bus apmokyta 570 asmenų. Mokymai skirti pedagogams, policininkams, ugniagesiams, sveikatos specialistams, socialiniams darbuotojams, vaiko gerovės komisijos nariams, probacijos pareigūnams, slaugytojams, šeimos gydytojams ir kitiems aktyviems bendruomenės nariams. Baigę mokymus dalyviai gebės teisingai suprasti savižudybės riziką ir asmenį nukreipti į saugias rankas, atpažinti artėjančios savižudybės ženklus, gebės atvirai ir tiesiai kalbėti apie savižudybę.

Gera psichikos sveikata yra neatsiejama bendrosios žmogaus sveikatos dalis. Gera emocinė savijauta - tai asmens bei visuomenės laimės ir gerovės sąlyga. Projekto įgyvendinimo laikotarpiu viso bus pravesta 117 informacinių ir šviečiamųjų renginių, mokymų skirtų psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijai, depresijos, nerimo ir streso valdymui, atsakingos tėvystės ir auklėjimo temomis ir 95 užsiėmimai vaikams ir jaunuoliams patyčių tema.

Dėl sveikatos problemų, regėjimo, eisenos bei pusiausvyros sutrikimų vyresnio amžiaus žmonės dažniau negu jaunesni patiria traumas, iš kurių didelę dalį sudaro griuvimai. Dėl osteoporozės ir prastos sveikatos vyresnio amžiaus žmonių traumos paprastai sunkesnės, dažniau sukelia mirtinas komplikacijas, po jų ilgiau sveikstama. Siekiant sumažinti susižalojimų dėl griuvimų 65+ metų amžiaus grupėje skaičių yra vedami užsiėmimai su kineziterapeutu. Per projektinį laikotarpį planuojam praversti 210 užsiėmimų. Vienoje užsiėmimų grupėje vidutiniškai dalyvaus 12 žmonių, viso - 360 dalyvių. Užsiėmimai vyksta visame rajone.

Projekto įgyvendinimo laikotarpiu planuojama praversti 90 pirmos pagalbos teorinių praktinių užsiėmimų visiems rajono gyventojams.